

Z. FROIDAS

EGO IR ID *

I. SĄMONINGUMAS IR NESĄMONINGUMAS

Šioje įžanginėje dalyje neįmanoma pasakyti nieko nauja ir neišvengiamai teks pakartoti tai, apie ką anksčiau buvo ne kartą kalbėta.

Psichinių reiškinių skirstymas į sąmoningus ir nesąmoningus yra pagrindinė psichoanalizės prielaida, įgalinanti suprasti ir moksliskai aprašyti dažnus ir svarbius dvasios gyvenimo patologinius procesus. Dar kartą pakartokime tai kitais žodžiais: psichoanalizė negali sąmonės laikyti psichikos esmę, ji traktuoja sąmonę kaip vieną iš psichikos savybių, galinčių reikštis arba nesireikšti kartu su kitomis savybėmis.

Jei įsivaizduočiau, kad visi, kas tik domisi psichologija, skaitys šią veikalą, tai iš anksto žinočiau, kad jau šioje vietoje dalis skaitytojų sustos ir nebeseks kūrinio minties, nes čia yra pirmasis psichoanalizės šiboletas¹. Daugumai žmonių, turinčių filosofinį išsilavinimą, nesąmoningos psichikos idėja yra tokia nesuprantama, kad ji jiems atrodo absurdiška ir paneigiama paprasčiausios logikos. Mano nuomone, taip yra tik todėl, kad jie niekad netyrinėjo tokių reiškinių, kaip sapnas ir hipnozė (jau nekalbant apie patologiją), kurie priveda prie šitos idėjos. Tačiau jų sąmonės psichologija irgi negali išspręsti sapno ir hipnozės problemų.

Sąmoningumas pirmiausia yra grynai deskriptyvinis terminas, apimantis tiktai patį betarpiškiausią ir tikriausią suvokimą. Bet patirtis mums aiškiai sako, kad psichinis elementas (pavyzdžiui vaizdinys) ne visą laiką būna sąmonėje. Mums būdingiau tai, kad įsisąmoninimo būseną greit praeina. Vaizdinys, kuris šią akimirką yra sąmonėje, nebėra įsisąmoninamas sekančią akimirką, bet gali vėl būti sąmoningai suvokiamas, atsiradus tam tikroms, lengvai sudaromoms aplinkybėms.

* „Das Ich und das Es“. Versta iš *Freud S. Gesammelte Schriften*, Bd. 6, Leipzig—Wien—Zürich, 1925. Vertė A. *Gailtus*. Kadangi vokiečių kalbos III asmens niekatrosios giminės įvardis *es* neturi atitiktens lietuvių kalboje, verčiant vartojami mokslinėje literatūroje paplitę lotyniški terminai *Ego* ir *Id*.

¹ Slaptažodis.

Koks jis buvo tą tarpą, mes nežinome. Galime pasakyti, kad jis buvo latentiškas, vadinasi, visą laiką potencialiai galėjo būti įsisąmoninamas. Jeigu pasakysime, kad jis buvo neįsisąmonintas, tai toks apibūdinimas irgi bus tikslus. Taigi apibūdinimas „neįsisąmonintas“ sutampa su apibūdinimu „latentiškas — potencialiai įsisąmoninamas“. Tiesa, filosofai ims mums priekaištauti: — ne, terminas „neįsisąmonintas“ čia netinka; kol vaizdinys buvo latentiškas, tol jis apskritai nebuvo psichikos reiškiny. Jeigu mes jau šioje vietoje imtume jiems prieštarauti, tai patektume į grynai žodinį ginčą, neduodantį jokios naudos.

Bet mes priėjome prie termino (ar sąvokos) „neįsisąmonintas“ kitu keliu, apibendrindami patyrimą, kur svarbią vietą užima dvasinė dinamika. Mes patyrėme, t. y. turėjome pripažinti, kad yra labai stiprių dvasinių procesų ir vaizdinių (čia visų pirma reikia atsižvelgti į kiekybinių, taigi ekonominių, momentą), kurie patys niekada nebūna įsisąmoninami, bet kurie, kaip ir visi kiti vaizdiniai, turi įtakos dvasiniam gyvenimui, ir netgi tokios įtakos, kuri vėlgi gali būti įsisąmoninta vaizdinių pavidalu. Nėra reikalo čia išsamiai kartoti to, apie ką buvo jau taip daug kartų kalbėta. Užteks. Šioje vietoje įsijungia psichoanalizės teorija, teigianti, kad tokie vaizdiniai negali būti įsisąmoninami dėl to, jog priešinasi tam tikra jėga. Šiaip jau galėtų būti įsisąmoninami, ir tada pamatytume, kaip mažai jie tesiskiria nuo kitų pripažintų psichikos elementų. Šita teorija nepaneigiama jau ir dėl to, kad psichoanalizės technikoje buvo surastos priemonės, įgalinančios įveikti tą besipriešinančią jėgą ir perkelti į sąmonę minėtus vaizdinius. Būseną, kur tie vaizdiniai buvo iki juos įsisąmoninant, mes vadiname išstūmimo būseną (Verdrängung) ir teigiame, kad analitinio darbo metu jaučiame pasipriešinimą tos jėgos, kuri sukėlė ir palaikė minėtąjį išstūmimą.

Taigi nesąmoningumo sąvoką paimame iš išstūmimo teorijos. Tai, kas išstumta, mums yra nesąmoningumo pavyzdys. Bet mes matome, kad nesąmoningi reiškiniai yra dviejų rūšių: latentiški, bet potencialiai įsisąmoninami, ir išstumtieji, visiškai neįsisąmoninami. Mūsų patirtis psichinės dinamikos srityje negali neturėti įtakos nomenklatūrai ir aprašymui. Latentiškus, tiktai deskriptyviai, o ne dinamine prasme neįsisąmonintus reiškinius vadiname ikisąmoniniais, o žodžio nesąmoningas sferą apribojame dinamiškai neįsisąmoninamais išstumtais reiškiniais. Taigi dabar turime tris terminus, kurių prasmė nėra grynai deskriptyvi: sąmoningas (*S*, Bewußt), ikisąmoninis (*IS*, Vorbewußt) ir nesąmoningas (*NS*, Unbewußt). Darome prielaidą, kad *IS* yra daug artimesnis *S*, negu *NS*, ir jeigu jau *NS* priskyrimo psichikai, tai tuo labiau reikia priskirti ir *IS*. Bet kodėl gi nenorime likti santaikoje su filosofais ir nuoseklumo vardan atskirti *IS* bei *NS* nuo sąmoningos psichikos? Filosofai mums tuomet pasiūlytų *IS* ir *NS* apibūdinti kaip dvi *psychoidiš-kumo* (das Psychoide) rūšis ar du jo laipsnius, ir taip būtų išlaikyta vienybė. Bet vienintelė to pasekmė būtų tik begaliniai sunkumai aprašant, o vienintelis svarbus faktas, kad šie psychoidai beveik visais at-

žvilgiais atitinka pripažintus psichinius reiškinius, būtų nustumtas į ant-
rąjį planą vardan prietaro, kilusio tuomet, kai dar nebuvo žinomi psi-
choidai ar bent nebuvo žinoma, kas juose, svarbiausia.

II. EGO IR ID

Patologinių tyrinėjimų metu mes per daug koncentravome dėmesį
į tai, kas išstumta. Bet norėtuši šiek tiek daugiau paanalizuoti *Ego*, kai
mes dabar jau žinome, jog ir *Ego* gali būti tiesiogine prasme nesąmo-
ningas. Iki šiol vieninteliu atramos tašku mūsų analizėje buvo sąmo-
ningumo ir nesąmoningumo požymis; galų gale mes pamatėme, kad tai
gali būti daugiareikšmiška.

[...]

Kitoje vietoje² aš jau dariau prielaidą, kad tikrasis skirtumas tarp
NS ir *IS* vaizdinių (minčių) yra tas, jog pirmasis susijęs su kažkokiais
mums nežinomais veiksniais, o antrasis (*IS*) — su žodiniais vaizdiniais.
Tai buvo pirmasis bandymas rasti tokius *NS* bei *IS* sistemų požymius,
kurie nebūtų susiję su sąmoningumu. Taigi klausimas, „kaip kas nors
tampa sąmoningu“, nuosekliau turėtų skambėti „kaip kas nors tampa
ikisąmoningu?“ Ir atsakymas būtų toks: „per ryšį su atitinkamais žodi-
niais vaizdiniais“.

Žodiniai vaizdiniai yra atminties pėdsakai. Savo laiku jie buvo po-
jūčiai, ir, kaip bet kurie kiti atminties pėdsakai, vėl gali būti išisąmo-
ninami. Prieš nagrinėjant toliau jų prigimtį, mums tarsi kyla nauja
idėja: tik tai gali būti išisąmoninama, kas anksčiau jau yra buvę *S* po-
jūčiu, ir visa, kas (išskyrus jausmus) mūsų viduje siekia išisąmonini-
mo, turi stengtis to pasiekti išoriniais pojūčiais. Tai įmanoma per at-
minties pėdsakus.

Mes manome, kad atminties pėdsakai sudaro sistemas, tiesiogiai be-
sisiejančias su *S—P* (sąmoningų pojūčių — *Vert.*) sistema, todėl jų ele-
mentai gali nesunkiai pereiti į šios sistemos elementus. Čia iš karto
galima pagalvoti apie haliucinacijas ir apie tai, kad net pats ryškiaus-
sias prisiminimas visgi skiriasi tiek nuo haliucinacijos, tiek ir nuo išori-
nių pajūčių. Tačiau tai tuoj pat galima paaiškinti: ką nors prisimenant,
turime reikalo tik su atminties sistemos elementais, o nuo išorinių po-
jūčių nesiskirianti haliucinacija gali atsirasti tuomet, kai procese dā-
lyvaujantys elementai ne tik apjungia atminties ir *P* sistemas, bet ir
visiškai sutampa su *P* elementais.

Žodiniai atminties pėdsakai iš esmės kilę iš akustinio suvokimo. Taip
IS sistema tarsi įgauna ypatingą pojūtinę kilmę. Vizualinius žodinio
vaizdinio elementus kol kas galime praleisti kaip antraeilius, įgytus
skaitant, lygiai kaip ir vaizdinius judesius, atliekamų tariant žodžius;

² Das Unbewußte.—„Internat. Zeitschr., f. Ps. A“. III, 1915 (Ges. Schriften, Bd. V).

šie judesiai žmonėms (išskyrus kurčnebylius) atlieka pagalbinių ženklų vaidmenį. Juk žodis iš esmės yra girdėto žodžio atminties pėdsakas.

Žinoma, supaprastinimo vardan jokia būdu negalima užmiršti daiktų optinių pėdsakų atmintyje reikšmės, lygiai kaip negalima neigti, kad įmanoma įsisąmoninti mąstymo procesus, atgaminant vizualinius atminties pėdsakus, ir kad šitoks kelias būdingas kai kuriems asmenims. Šio vizualinio mąstymo ypatumus mums atskleidžia studija apie sapnus bei ikisąmoningas fantazijas, paremta J. Varendonto stebėjimais. Paaikėja, kad tuo atveju įsisąmoninamas tik konkretus minčių turinys, o ryšiai, ypač būdingi mąstymui, neturi vizualinės išraiškos. Taigi mąstymas vaizdais tėra tik labai netobulas įsisąmoninimas. Jis artimesnis nesąmoningiems procesams, negu mąstymas žodžiais ir, be abejonės, ontogenetiškai bei filogenetiškai senesnis už pastarąjį.

Grįžkime prie mūsų argumentacijos. Jeigu tai yra būdas nesąmoningam reiškiniui tapti ikisąmoningu, tai į klausimą, kaip mes kokį nors išstumtą elementą paverčiame (iki)sąmoningu, galima atsakyti: mes sukuriame tuos tarpinius narius analizės pagalba. Sąmonė lieka savo vietoje, bet ir *NS* nepakyla iki *S*.

Jei išorinių pojūčių ir *Ego* ryšys akivaizdus, tai vidinių pojūčių ir *Ego* ryšį reikia atskirai nagrinėti. Čia dar kartą gali kilti abejonė, ar mes esame iš tikrųjų teisūs, siedami visą sąmonę su išorine *S—P* sistema.

Vidiniuose pojūčiuose atsispindi procesai, vykstantys įvairiausiuose, aišku, ir pačiuose giliausiuose dvasinio aparato sluoksniuose. Juos menkai tepažįstame; geriausiu tokių pojūčių pavyzdžiu gali būti malonumas ir nemalonumas. Jie senesni, elementaresni už išorinius, reiškiasi netgi pritemdytoje sąmonėje. Apie jų didesnę ekonominę reikšmę bei šios reikšmės metapsichologinį pagrindimą aš jau kalbėjau kitoje vietoje. Šie pojūčiai, kaip ir išorinis suvokimas, yra daugiarūšiai, gali kilti tuo pat metu iš skirtingų vietų ir būti skirtingos, netgi tiesiog priešingos kokybės.

Siekimas nebūdingas malonumo pojūčiams, tačiau jis ypač būdingas nemalonumo pojūčiui. Pastarasis siekia pasikeitimo, iškrovos, ir todėl mes nemalonumą siejame su energijos padidėjimu, o malonumą — su jos sumažėjimu. Jeigu tai, kas įsisąmoninama kaip malonumas ir nemalonumas, pavadinsime kažkuo kokybiškai bei kiekybiškai kitu dvasiniuose procesuose, tai kyla klausimas, ar tas „kažkas“ gali iš karto būti įsisąmoninamas, ar pirmiau turi būti pervestas į *P* sistemą.

Klinikinis patyrimas yra už antrąjį atvejį. Jis parodo, kad tas „kažkas“ veikia taip pat, kaip išstumtas dirginimas. Jis gali išvystyti savo jėgas, o *Ego* visai nepastebi prievartos. Tik pasipriešinimas tai prievartai, iškrovos proceso sustabdymas iškart priverčia įsisąmoninti tą „kažką“ kaip nemalonumą. Kaip ir poreikių nepatenkinimas, skausmas gali būti nesąmoningas. Jis yra tarpinė grandis tarp vidinio ir išorinio suvokimo, veikia taip pat, kaip vidinis suvokimas net ir tuomet, kai kyla iš išorės. Vadinasi, ir jutimai bei pojūčiai gali tapti sąmoningais

tik susijungę su *P* sistema. Jei ryšys nutraukiamas, jie netampa juti-
mais, nors dirginimo procese tas „kažkas“ ir būtų tas pats. Trumpumo
dėlei mes ne visiškai tiksliai kalbame apie nesąmoningus jūtimus, iš-
laikydami analogiją su nesąmoningais įvaizdžiais, bet ši analogija ne
visai pateisinama. Skirtumas tas, kad *NS* vaizdiniui reikia jungiamųjų
grandžių, kurių dėka jis tampa *S*. O jūtimams, persiduodantiems be-
tarpiškai, to nereikia. Kitais žodžiais tariant, *S* ir *IS* išskyrimas jūti-
muose neturi prasmės. *IS* šiuo atveju atkrita,— jūtimai yra arba sąmo-
ningi, arba nesąmoningi. Net jeigu jie ir siejami su žodiniais vaizdiniais,
nuo to jų įsisąmoninimas nepareina; jie įsisąmoninami betarpiškai.

Dabar žodinių vaizdinių reikšmė mums visiškai aiški. Jiems tarp-
ninkaujant, vidiniai mąstymo procesai paverčiami suvokimais. Regis,
turėtų būti įrodytas teiginys, kad bet koks pažinimas kyla iš išorinio
suvokimo. Esant perkrautam mąstymui, mintys iš tikrųjų atrodo išoriš-
kai suvokiamos ir todėl laikomos tikromis.

Išsiaiškinę santykius tarp vidinio bei išorinio suvokimo ir pavir-
šiaus sistemos *S—P*, galime toliau nagrinėti mūsų *Ego* sampratą. Kaip
matėme, jo branduolį sudaro *P* sistema, ir pirmiausia jis apima *IS* sis-
temą, susijungiančią su atminties pėdsakais. Tačiau *Ego*, kaip jau išsi-
aiškinome, gali būti ir nesąmoningas.

Mano nuomone, mums bus naudinga pasekti mintis autoriaus, kuris
be reikalo dėl asmeninių motyvų tikina, kad neturi nieko bendra su
griežtu, dideliu mokslu. Turiu galvoje G. Grodeką, kuris nuolat kar-
toja, kad tai, ką mes vadiname *Ego*, gyvenime iš esmės yra pasyvus,
kad už mus, anot jo žodžių, „gyvena“ nežinomos, nevaldomos jėgos³.
Mes visi patyrėme tą patį, nors šis teiginys ir nepriverstė mūsų atsisakyti
visų kitų pažiūrų, ir mes neabejodami įjungsime Grodeko teiginį į moks-
lo visumą. Pagerbiant jį, siūlau iš *P* sistemos kylančią būtybę, kuri pir-
mausia yra *IS*, vadinti *Ego*, o tą kitą psichinę veiklą, kuri yra *Ego*
tąsa, Grodeko pavyzdžiu vadinti *Id*⁴.

Greitai galėsime įsitikinti, ar ši teorija bus mums naudinga, siekiant
geriau aprašyti ir suprasti mūsų objektą. Dabar individas mums — psi-
chinis *Id*, nepažįstamas ir nesąmoningas, o jo paviršiuje yra *Ego*, kurio
ištakos yra *P* sistemoje. Jei norėsime pavaizduoti grafiškai, tai turė-
sime pridurti, kad *Ego* ne iš visų pusių supa *Id*, o tik tiek, kiek tą pa-
viršių sudaro *P* sistema, panašiai kaip gemalo ertmė dengia kiaušinį.
Ego nėra griežtai atskirtas nuo *Id*, kuo giliau, tuo labiau *Ego* ir *Id* su-
silieja.

Tačiau ir tai, kas išstumta, susilieja su *Id*, yra tik *Id* dalis. Tą, kas
išstumta, tik nuo *Ego* griežtai skiria pasipriešinimo jėgos, o per *Id* gali
komunikuoti su *Ego*. Iš karto matyti, kad beveik visi ypatumai, kuriuos
aprašėme patologijos pagrindu, susiję tikrai su tuo išoriniu sielos apa-

³ Žr. Grodeck G. Das Buch vom Es. Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1923.

⁴ Pats Grodekas sekė Ničės pavyzdžiu, kuris gana plačiai naudojo šį gramatinį
vienetą, reiškiantį tai, kas mumyse yra neasmeniška, taip sakant, tai, ką mumyse valdo
gamtos dėsniai.

rato sluoksniu, kuris vienas ir tėra mums pažįstamas. [...] Gal dar pridursime, kad *Ego* turi „akustinę kepuraitę“, kuri, smegenų anatomijos liudijimu, yra tik vienoje pusėje. Ji, taip sakant, kreivai uždėta.

Nesunku įžiūrėti, kad *Ego* yra pasikeitusi *Id* dalis, susidariusi tiesioginėje išorinio pasaulio įtakoje, tarpininkaujant *S—P* sistemai. Tai savotiškas paviršiuje vykstančio diferencijavimo tęsinys. *Ego* stengiasi taipogi perduoti išorinio pasaulio įtaką *Id* bei jo impulsams, siekia vietoj malonumo principo, nevaržomai viešpataujančio *Id* sistemoje, iškelti realybės principą. Suvokimas *Ego* sistemoje vaidina tą patį vaidmenį, kaip instinktai *Id* sistemoje. *Ego* reprezentuoja tai, ką galima pavadinti protingumu ir blaivumu, o *Id* valdo aistros. Tai sutampa su viems žinomu populiariu skaidymu, bet teisingai suprasime tik tuomet, jei tai laikysime vidutine arba idealia norma.

Funkcinė *Ego* reikšmė pasireiškia tuo, kad normaliomis sąlygomis jis valdo veiklą. Santykyje su *Id* jis prilygsta raiteliui, kuris turi suvaldyti už save stipresnį arklių. Skirtumas tik tas, kad raitelis tai bando padaryti savo jėgomis, o *Ego* — skolintomis. Šį palyginimą galima pratęsti. Lygiai kaip ir raiteliui, jei šis nenori atsiskirti nuo arklio, dažnai nebelineka nieko kita, kaip vesti jį ten, kur tas nori eiti, taip ir *Ego* dažnai *Id* valią paverčia veiksmu, tarsi tai būtų jo paties valia.

Atrodo, kad *Ego* atsiradimui ir jo atsiskyrimui nuo *Id* įtakos turėjo ne tik *P* sistema, bet ir dar vienas momentas. Nuosavas kūnas, ir pirmiausia jo paviršius, yra ta vieta, kur tuo pat metu gali kilti tiek išoriniai, tiek ir vidiniai pojūčiai. Jis laikomas objektu, tačiau jį liečiant atsiranda du pojūčiai, iš kurių vienas gali prilygti vidiniam suvokimui. Psichofiziologija pakankamai plačiai išaiškino, kaip nuosavas kūnas išskiriamas iš pojūčių pasaulio. Atrodo, kad čia tam tikrą vaidmenį vaidina ir skausmas; sunkiai sergant, naujai pažįstami nuosavi organai, ir tai ko gera gali būti pavyzdžiu, kaip aplamai susidaro nuosavo kūno vaizdas.

Ego visų pirma yra kūniškas, jis ne tik išoriška būtybė, jis netgi išorės projekcija. Ieškant anatominės *Ego* analogijos, jį greičiausiai galima identifikuoti su anatomų „smegenų žmogeliu“, kuris stovi smegenų žievėje ant galvos, iškėlęs į viršų kulnis, žiūri atgal ir, kaip žinome, kairėje pusėje turi kalbos zoną.

Ego ir sąmonės santykiai dažnai buvo aptariami, bet čia reikia pateikti keletą naujų svarbių faktų. Įpratę visur remtis socialinio arba etinio vertinimo kriterijais, mes nesistebime girdėdami, kad žemos aistros veikia nesąmoningai, tačiau tikimės, kad dvasinės funkcijos tuo lengviau ir tiksliau patenka į sąmonę, kuo anksčiau jos vertinamos minėtu požiūriu. Bet čia mus apvilia psichoanalizės patirtis. Iš vienos pusės, mes turime įrodymų, kad netgi tikslus ir sudėtingas intelektualinis darbas, šiaip jau reikalaujantis įtempto mąstymo, gali būti atliekamas iki sąmoningai, nepasiekdamas sąmonės. Taip pasitaiko, pavyzdžiui, miegant; žmogus vos pabudęs iš karto randa sudėtingos matematinės ar ko-

kios kitos problemos sprendimą, dėl kurios jis bergždziai kamavosi pra-eitą dieną⁵.

Daug labiau stebina kitas faktas. Analizės metu išaiškėja, kad yra žmonių, kurių savikritika ir sąžinė (labai aukštai vertinama dvasinė veikla) nesąmoningos, jų svarbiausias poveikis reiškiasi nesąmoningai. Taigi pasipriešinimo neįsisąmoninimas analizės metu jokių būdu nėra vienintele šios rūšies situacija.

Tačiau naujas patyrimas, kuris, nepaisant mūsų gilesnio kritinio įžvalgumo, verčia kalbėti apie nesąmoningą kaltės jausmą, mus trikdo dar labiau ir užmena naują mįslę, ypač dėl to, kad mes laipsniškai įžvelgiame, jog toks nesąmoningas kaltės jausmas daugeliu neurozės atvejų vaidina ekonomiškai lemiantį vaidmenį ir sudaro didžiausias kliūtis gydymui. Sugrįždami prie savo vertinimo skalės, turime pasakyti: Ne tik tai, kas *Ego* sistemoje yra giliausia, bet ir tai, kas aukščiausia, gali būti nesąmoninga. Atrodo, tarsi mums tokiu būdu būtų demonstruojama tai, ką anksčiau kalbėjome apie sąmoningąjį *Ego*, kad jis visų pirma yra kūniškas *Ego*.

III. EGO IR SUPER-EGO

Jeigu *Ego* būtų tikrai pojūčių sistemos įtakoje modifikuota *Id* dalis, realaus išorinio pasaulio atstovas dvasioje, tai reikalas būtų visai paprastas. Bet čia prisideda dar vienas momentas.

Motyvai, kurie mus paskatino išskirti *Ego* sistemoje tokią pakopą, tokią *Ego* dalį, kurią reikėtų vadinti idealiuoju *Ego* arba *Super-Ego*, jau buvo aiškinami kituose veikaluose⁶. Jie tebegalioja⁷. Tai, kad šios *Ego* dalies ryšiai su sąmone ne tokie glaudūs, yra naujiena, kurią reikia paaiškinti.

[.....]

Šiaip ar taip, šie santykiai tokie komplikuoti, kad būtina juos išsamiau aptarti. Viską sukomplikuoja du faktoriai — trikampė Edipo santykių sandara ir konstitucinis individo biseksualumas.

Suprastintas atvejis su berniuku būtų toks: labai anksti motinos atžvilgiu išsivysto objekto siekimas, prasidėjęs motinos krūtimi ir duodantis puikiausią objekto pasirinkimo pagal lytėjimą pavyzdį. O su tėvu berniukas identifikuoja save. Abu santykiai kurį laiką vystosi lygia-grečiai, kol, sustiprėjęs seksualiniam potraukiui motinai ir atsiradus

⁵ Kaip tik tokį atvejį man neseniai papasakojo, kritikuodami mano „sapnų darbo“ aprašymą.

⁶ Žr. „Įvadas į „narcizizmą“, „Masių psichologija“ ir „Ego“ analizė“.

⁷ Tik tai, kad aš šitam *Super-Ego* priskiriu realumo tikrinimo funkciją, atrodo klaidinga; čia reikia kai ką pataisyti. Visiškai atitiktų *Ego* ir pojūčių sistemos santykius, jeigu realumo tikrinimas būtų paties *Ego* funkcija.— Taipogi ir ankstesnius, gana miglotai pateiktus teiginius apie *Ego* branduolį reikėtų patikslinti, pabrėžiant, kad *S—P* sistemą galima laikyti *Ego* branduoliu.

suvokimui, kad tėvas yra kliūtis tam potraukiui patenkinti, atsiranda Edipo kompleksas⁸. Identifikacija su tėvu įgauna priešišką atspalvį, ji tampa noru pašalinti tėvą ir užimti jo vietą greta motinos. Nuo to laiko santykis su tėvu pasidaro ambivalentiškas. Atrodo, kad taip reiškiasi identifikacijoje iš pat pradžių slypėjęs ambivalentiškumas. Šitas ambivalentiškas nusistatymas prieš tėvą bei švelnus objekto motinos asmenyje siekimas charakterizuoja berniuko paprasto, pozityvaus Edipo komplekso turinį.

Sunaikinus Edipo kompleksą, tenka atsisakyti objekto motinos asmenyje siekimo. Jo vietoje gali arba atsirasti identifikacija su motina, arba sustiprėti identifikacija su tėvu. Pastarąją išeitį paprastai laikome normalesne, ji įgalina tam tikru mastu išsaugoti švelnų santykį su motina. Taigi išnykus Edipo kompleksui, sutvirtėja berniuko vyriškas charakteris. Visai analogiškai edipiškas mažos mergaitės nusistatymas gali pereiti į sustiprėjusią identifikaciją su motina (arba į tokios identifikacijos atsiradimą), ir ši identifikacija užtvirtina motinišką vaiko charakterį.

Šitos identifikacijos neatitinka mūsų lūkesčių, nes jos neįveda atsisakomojo objekto į *Ego*. Tačiau pasitaiko ir tokių atvejų, ir jie mergaitėms dažnesni, negu berniukams. Labai dažnai analizės metu paaiškėja, kad maža mergaitė, priversta atsisakyti tėvo, kaip meilės objekto, kabinasi už jo vyriškumo ir, užuot save identifikavusi su motina, identifikuoja save su tėvu, t. y. su prarastuoju objektu. Matyt, priklauso nuo to, ar jos vyriškieji pradai pakankamai stiprūs, kaip jie beapsireikštų.

Taigi atrodo, kad Edipo situacijos perėjimas į identifikaciją su tėvu arba su motina abiejų lyčių atveju priklauso nuo santykinio abiejų lytinių pradų stiprumo. Tai vienas iš būdų, kaip biseksualumas įsimašo į Edipo komplekso likimą. Kitas būdas dar reikšmingesnis. Mat, susidaro išpūdis, kad paprastas Edipo kompleksas apamai nėra pats dažniausias, kad jis yra tik supaprastintas ar schematizuotas variantas, kuris, tiesa, gana dažnai praktiškai pateisinamas. Nuodugnesnė analizė dažniausiai pastebi pilnesnįjį Edipo kompleksą, kuris yra dviejopas — pozityvus ir negatyvus, priklausomai nuo vaiko pirmųkščio biseksualumo — t. y. berniukui būdingas ne tik ambivalentiškas nusistatymas prieš tėvą bei švelnus objekto siekimas motinos asmenyje, bet jis tuo pat metu elgiasi ir kaip mergaitė: yra švelniai moteriškas su tėvu bei pavydziai priešiškas su motina. Dėl šio biseksualumo darosi sunku išvelgti primityvius objekto pasirinkimus bei identifikacijas, o ypač — aiškiai jas aprašyti. Gali būti ir taip, kad santykiuose su tėvais konstatuotas ambivalentiškumas susijęs su biseksualumu, o ne išsivystęs iš identifikacijos dėl priešiško nusistatymo, kaip rašiau anksčiau.

Manau, kad elgiamasi gerai, kai apamai, ypač neurotikų atveju, daroma prielaida, jog turime reikalą su pilnu Edipo kompleksu. Analitinė patirtis rodo, kad daugeliu atvejų viena ar kita šio komplekso

⁸ Pfg. „Massenpsychologie und Ich-Analyse“, VII.

sudėtinė dalis išnyksta, palikdama tik vos pastebimus pėdsakus, ir susidaro seka, kurios viename gale yra normalus, pozityvus Edipo kompleksas, o kitame — priešingas, negatyvus; vidurinieji gi nariai demonstruoja pilną formą, kur abu komponentai dalyvauja nevienodai. Edipo kompleksui nykstant, visi keturi jame glūdintys siekimai taip susidėstys, kad iš jų kils identifikacija ir su tėvu, ir su motina; identifikacija su tėvu išsaugos pozityvaus komplekso objektą motinos asmenyje ir tuo pat metu atstos priešingojo komplekso objektą tėvo asmenyje. Analogiška bus identifikacija ir su motina. Iš skirtingo abiejų identifikacijų stiprumo galėsime spręsti apie nevienodus lytinius pradus.

Taigi bendriausia seksualinės fazės, kur vyrauja Edipo kompleksas, išdava galima laikyti pakitimus *Ego* sistemoje, kylančius atsirandant šioms dviem, tarpusavyje vienaip ar kitaip susijusioms identifikacijoms. Šis *Ego* pakitimas išsaugo savo ypatingą padėtį, jis prisijungia prie likusio *Ego* turinio kaip idealusis *Ego* arba *Super-Ego*.

Tačiau *Super-Ego* nėra vien tik pirmųjų *Id* objekto pasirinkimų liekana, *Super-Ego* reiškia ir energingą reakciją prieš šiuos siekimus. Jo santykiai su *Ego* neapsiriboja tiktai reikalavimu: „Tu turi būti toks (kaip tėvas)“, bet apima ir draudimą: „Toks (kaip tėvas) tu neturi teisės būti, t. y. ne viską, ką jis daro, ir tu gali daryti, kai kas leista tik tėvui“. Šis dvejetainis idealiojo *Ego* pobūdis kyla iš to, kad idealusis *Ego* siekė pašalinti Edipo kompleksą, kad jis ir pats atsirado tiktai dėl šito pakitimo. Matyt, išstumti Edipo kompleksą buvo nelengva užduotis. Kadangi atsirado suvokimas, jog tėvai (ypač tėvas) yra kliūtis Edipo siekimams įgyvendinti, vaiko *Ego* stiprino šias išstūmimo jėgas, sukurdamas tas pačias kliūtis savyje. Jis tarsi pasiskolino iš tėvo reikalingų jėgų, ir šitas pasiskolinimas yra aktas, turintis be galo reikšmingų pasekmių. *Super-Ego* išsaugos tėvo charakterį, ir kuo stipresnis buvo Edipo kompleksas, kuo sparčiau vyko jo išstūmimas (autoriteto, religinio mokymo, auklėjimo, lektūros įtakoje), tuo griežčiau paskui *Super-Ego* valdys *Ego* kaip sąžinę, gal netgi kaip nesąmoningas kaltės jausmas. Savo spėjimus, iš kur *Super-Ego* gauna jėgų šitam valdymui, tą prievartinį charakterį, besireiškiantį kategorinio imperatyvo pavidalu, pateiksiu vėliau.

Jei mes dar kartą peržvelgsime anksčiau analizuotą *Super-Ego* atsiradimą, tai pamatysime, kad jis yra rezultatas dviejų labai reikšmingų biologinių faktorių — ilgo vaikystės bejėgiškumo ir žmogaus priklausomybės bei to fakto, kad jis turi Edipo kompleksą, kurį mes siejome su latentine pertrauka jo libido vystymesi, taigi su dviem laiko atžvilgiu skirtingais jo seksualinio gyvenimo pradžios momentais. Pastarasis faktas, kuris, atrodo, yra specifiškai žmogiška savybė, nulėmė psichoanalitinę hipotezę, kad jis yra ledynmetyje prasidėjusio priverstinio kultūrinio vystymosi pasekmė. Taigi *Super-Ego* atsiskyrimas nuo *Ego* nėra atsitiktinis, jis atstovauja svarbiausiems individualaus bei rūšies vystymosi bruožams ir, suteikdamas ilgalaikę išraišką tėvų įtakai, įamžino egzistavimą tų faktorių, dėl kurių jis atsirado.

Psichoanalizei buvo daug kartų priekaištauta, kad ji nesirūpinanti aukštesniaisiais, morališkais, viršasmeniškais dalykais žmoguje. Priekaištas buvo dvigubai nepagrįstas tiek istorine, tiek ir metodine prasme. Pirmiausia dėl to, kad nuo pat pradžios moralinės ir etinės tendencijos *Ego* sistemoje buvo išstumiančios jėgos, antra, kad buvo nenorima pripažinti, jog psichoanalizė negalėjo atsirasti nelyginant kokia užbaigta ir visapusiška filosofinė sistema, o turėjo žingsnis po žingsnio praskinti sau kelią į dvasinių komplikacijų pažinimą, analitiškai skaidydama normalius ir nenormalius fenomenus. Kol mes nagrinėjome, kas dvasiniame gyvenime yra išstumta, mums nereikėjo prisidėti prie tų, kurie su virpuliu rūpinasi, kad išliktų aukštesnieji pradai žmoguje. Dabar, kai jau išdrįsime analizuoti *Ego*, galime atsakyti visiems tiems, kurie morališkai sukrestė rėkė, kad turi būti kokia nors aukštesnė būtybė žmoguje: „Taip, ir šita aukštesnė būtybė yra idealus *Ego*, arba *Super-Ego*, mūsų santykių su tėvais reprezentantas. Kai mes buvome maži vaikai, pažinome tas aukštesnes būtybes, stebėjomės jomis ir bijojome, o vėliau priėmėme jas į save“.

Taigi idealusis *Ego* yra Edipo komplekso palikimas ir tuo pačiu *Id* sistemos galingiausių potraukių ir svarbiausių libido lemčių išraiška. Sukurdamas jį, *Ego* įveikė Edipo kompleksą ir tuo pat metu pats pasidavė *Id* valdžiai. *Ego* reprezentuoja išorinį pasaulį, realybę; jam priešpastatytas yra *Super-Ego*, vidinio pasaulio, *Id* valios vykdytojas. Dabar mes jau pasiruošę suprasti, kad konfliktai tarp *Ego* ir idealo atspindi galų gale realybės ir psichikos, išorinio ir vidinio pasaulio prieštaravimus.

Tai, ką biologija bei žmonių rūšies likimas sukūrė ir paliko *Id* sistemoje, perima *Ego* ir iš naujo pergyvena idealusis *Ego*, kuris savo atsiradimo istorija yra glaudžiausiai susijęs su individo filogenetiniu turiniu, su archaiškiausiu palikimu. Tai, kas dvasiniame individo gyvenime buvo giliausia, per idealųjį *Ego* tampa aukščiausia žmogaus dvasios savybe mūsų vertinimo sistemoje. Tačiau veltui bandytume lokalizuoti idealųjį *Ego*, bent jau tiek, kaip darėme su *Ego*, ar pritaikyti jam bent vieną iš tų palyginimų, kuriais bandėme atvaizduoti santykius tarp *Ego* ir *Id*.

Nesunku įrodyti, kad idealusis *Ego* atitinka visus reikalavimus, keliamus aukštesniajai būtybei žmoguje. Kaip tėvo ilgesio erzacą, jis turi branduolį, iš kurio išsivystė visos religijos. Lygindamas save su savo idealu, *Ego* jaučia savo nepilnavertiškumą; ir taip kyla religinio nuolankumo jausmas, būdingas pilnam ilgesio tikinčiajam. Tolesnėje raidoje tėvo vaidmenį atlieka mokytojai ir autoritetai. Jų įsakymai ir draudimai išsaugo galią idealiajame *Ego* ir vėliau morališkai kontroliuoja sąžinės pavidalą. Įtampa, susidaranti tarp sąžinės reikalavimų bei *Ego* veiksmų, jaučiama kaip kaltės jausmas. Socialiniai jausmai susidaro identifikuojuant save su kitais žmonėmis to paties idealiojo *Ego* bazėje.

Religija, moralė ir socialiniai jausmai, sudarantys aukštesniojo žmogaus turinį⁹, pradžioje sudarė vienovę. Pagal hipotezę apie „Totemą ir tabu“, jie filogenetiškai buvo įgyti per tėvo kompleksą; religija ir moraliniai apribojimai,—įveikiant patį Edipo kompleksą, o socialiniai jausmai,—stengiantis įveikti pasitaikančią konkurenciją tarp jaunosios kartos narių. Šitas paveldėjimas, atrodo, vyravo vyriškojoje lytyje, o per kryžminį paveldimumą buvo perduotas ir moterims. Dar ir šandien atskiram individui socialinis jausmas susidaro kaip pavydžios konkurencijos brolių ir seserų tarpe antstatas. Kadangi priešiško negalima patenkinti, atsiranda identifikacija su buvusiu konkurentu. Tai, ką mes matome meiluose homoseksualistų santykiuose, leidžia spėti, kad ir šita identifikacija yra erzasas to švelnaus objekto siekimo, kuris pakeitė agresyvų, prieššką nusistatymą¹⁰.

Tačiau, pradėjus kalbėti apie filogenezę, iškyla naujos problemos, kurių mielai neliestume. Bet, matyt, nieko nepadarysi, teks pamėginti, net jeigu tas mėginimas ir parodys visų mūsų pastangų menkumą. O klausimas štai koks: kas savo laiku per tėvo kompleksą įgijo religiją ir moralę: ar pirmykščio žmogaus *Ego*, ar jo *Id*? Jeigu tai buvo *Ego*, tai kodėl mes nekalbame tiesiog apie paveldėjimą *Ego* sistemoje? O jei tai buvo *Id*, tai kaip suderinama su *Id* prigimtimi? O gal skirstymą į *Ego*, *Super-Ego* ir *Id* negalima nukelti į tokius tolimus laikus? Gal būt, reikia garbingai prisipažinti, kad visa mūsų samprata apie procesus *Ego* sistemoje nė kiek nepadeda suprasti filogenezės ir yra jai visai nepritaikoma?

Atsakykime pirmiausia į lengviausią klausimą. Skirstyti į *Ego* ir *Id* turime ne tik primityvius žmones, bet ir daug paprastesnius gyvus padarus, nes juk jis yra būtina išorinio pasaulio įtakos išraiška. *Super-Ego* ką tik išvedėme iš tų pergyvenimų, kurie privėdė prie totemizmo. Klausimas, ar tą patirtį ir palikimą įgijo *Ego* ar *Id*, dabar atpuola. Toliau nagrinėdami, matome, kad *Id* negali nei pergyventi, nei patirti išorinio likimo, jei netarpininkauja *Ego*, jam atstovaujantis išorinį pasaulį. Tačiau apie tiesioginį paveldėjimą *Ego* sistemoje visgi negalima kalbėti. Čia atsiveria praraja tarp realaus individo ir rūšies sąvokos. Be to, ir skirtumo tarp *Ego* ir *Id* negalima suabsoliutinti, negalima pamiršti, kad *Ego* yra specifinė, diferencijuota *Id* dalis. *Ego* pergyvenimai iš pradžių lyg ir nepasiekia palikuonių, tačiau jeigu jie dažnai ir pakankamai intensyviai kartojasi vienas po kito per kelias kartas kituose individuose, jie, taip sakant, pavirsta *Id* pergyvenimais, ir jų atspindžiai išsilaiko paveldėjimo keliu. Taigi paveldimasis *Id* slepia savyje nesuskaitomos *Ego* egzistencijų gausybės pėdsakus, ir kai *Ego* iškelia iš *Id* savo *Super-Ego*, tai gali būti, kad jis tiktai iš naujo atgaivina ankstesnes *Ego* formas, tarsi sudaro sąlygas joms prisikelti.

⁹ Mokslas ir menas čia praleisti.

¹⁰ Plg. „Massenpsychologie und Ich-Analyse“ (Ges. Schriften, Bd. VI).—„Apie kai kuriuos neurotinis mechanizmus pavydo, pavojaus ir homoseksualizmo atvejais“ (Ges. Schriften, Bd. V).

Super-Ego susidarymo istorija rodo, kad ankstyvieji konfliktai tarp *Ego* ir *Id* objekto siekimų gali pereiti į *Ego* konfliktus su *Id* įpėdiniu, *Super-Ego*. Jeigu *Ego* nekaip sekėsi įveikti Edipo kompleksą, tai jo energijos sankaupos, kylančios iš *Id*, vėl ims reikštis, formuojantis *Super-Ego* kaip reakcijai į šį kompleksą. Glaudūs ryšiai tarp šio idealo bei minėtų instinktyvių potraukių padeda mums išspręsti mįslę, kaip pats idealas gali būti didžiąja dalimi nesąmoningas, neprieinamas *Ego* sistemai. Kova, kuri virė gilesniuose sluoksniuose ir nepasibaigė dėl greitos sublimacijos bei identifikacijos, dabar tęsiasi aukštesniuose regionuose, nelyginant Kaulbacho paveiksle, vaizduojančiame hunų mūšį.

IV. DVI INSTINKTŲ RŪŠYS

Kaip jau minėjome, jei mūsų sielos esmės skaidymas į *Id*, *Ego* ir *Super-Ego* yra žingsnis pirmyn mūsų tyrinėjimuose, tai jis turi padėti mums giliau suprasti bei geriau aprašyti ir dinامينius ryšius dvasiniame gyvenime. Mes taipogi jau išsiaiškinome, kad *Ego* sistemai ypatingą įtaką turi suvokimas; grubiai kalbant, suvokimas *Ego* sistemai turi tokią pat reikšmę, kaip instinktai *Id* sistemai. Tačiau instinktai veikia tiek *Ego*, tiek ir *Id*, juk *Ego* tėra tik ypatingai modifikuota *Id* dalis.

Neseniai („Anapus malonumo principo“) aš išdėsciau instinktų koncepciją, kurios čia laikysiuos ir kuri sudarys tolesnio dėstymo pagrindą. Reikia skirti dvi instinktų rūšis, iš kurių viena — seksualiniai instinktai, arba erosas,— yra kur kas akivaizdesnė ir labiau prieinama pažinimui. Ši rūšis apima ne tik tikrąjį nevaržomą seksualinį instinktą bei iš jo kylančius, iš dalies varžomus ir sublimuotus potraukius, bet ir savisaugos instinktą, kurį reikia priskirti *Ego* sistemai ir kurį mes analitinio darbo pradžioje pagrįstai priešpastatėme seksualiniams potraukiams. Norėdami įrodyti antrąją instinktų rūšį, susidūrėme su sunkumais. Pagaliau nusprendėme šių instinktų pavyzdžiu laikyti sadizmą. Teoriniais, biologija paremtais samprotavimais suponavome mirties instinktą, kurio tikslas — grąžinti visą organinį gyvenimą negyvo būsenon, o eroso tikslas — vis plačiau apjungiant į atskiras dales suskaldytą gyvąją substanciją, paversti gyvybę sudėtingesne ir, žinoma, ją išsaugoti. Taigi gyvybės atsiradimas būtų tuo pat metu ir tolesnės gyvybės ir mirties siekimas, o pats gyvenimas — kova ir kompromisas tarp šių dviejų siekimų. Gyvybės kilmės klausimas liktų kosmologinė problema, o į klausimą apie gyvybės tikslą ir paskirtį būtų atsakyta dualistiškai.

Abi šios instinktų rūšys turėtų savo fiziologinius procesus (tapsmą ir nykimą), kiekvienoje gyvos substancijos dalyje turėtų veikti abiejų rūšių instinktai, tačiau jų santykis būtų nevienodas, taip, kad tam tikroje substancijoje pagrindinę vietą galėtų užimti erosas.

Tai dar nepaaiškina, kaip abiejų rūšių instinktai susisieja, maišosi, susilydo. Bet kad tai vyksta nuolat ir plačiai, tai jau mūsų kontekste

yra nepaneigiama prielaida. Matyt, vienalaščiams pirmuonims besijungiant į daugialaštes gyvas būtybes, pavyko neutralizuoti mirties instinktą kiekvienoje atskiroje laštelėje ir, tarpininkaujant specifiniam organui, nukreipti destruktinius potraukius į išorinį pasaulį. Šis organas, matyt, buvo muskulatūra, o mirties instinktas — gal visgi tiktai iš dalies — dabar reiškiasi kaip išorinio pasaulio ir kitų gyvų būtybių naikinimo instinktas.

[.....]

Mūsų susidomėjimą, be abejo, sužadins klausimas, ar negalima rasti kokių ryšių tarp hipotetinių formacijų *Ego*, *Super-Ego* ir *Id*, iš vienos pusės, bei abiejų instinktų rūšių, iš kitos. Be to, svarbus yra klausimas, ar galime tvirtai nustatyti dvasinius procesus valdančio malonumo principo padėtį abiem instinktų rūšims bei minėtai dvasinei diferenciacijai. Prieš leisdamiesi į diskusijas, turime atsikratyti abejonės dėl pačios problemos formuluotės. Malonumo principu galime neabejoti, tačiau abiejų instinktų rūšių išskyrimas nėra pakankamai pagrįstas, ir gali būti, kad savo argumentus prieš šį skirstymą iškels klinikinės analizės faktai.

Atrodo, kad tokių faktų yra. Kaip abiejų instinktų rūšių priešingumo pavyzdį, galime pateikti poliariškus meilės ir neapykantos jausmus. Eroso pavyzdžių nesunku rasti, o kai dėl sunkiai suvokiamo mirties instinkto, tai labai džiaugiamės, kad atitikmenį galime rasti naikinimo instinkte, kuriam kelią rodo neapykanta. Tačiau iš klinikinių tyrimų aišku, kad neapykanta yra ne tik netikėtas ir pastovus meilės palydovas (ambivalentiškumas), bet kad neapykanta ne vienu atveju gali virsti meile, o meilė — neapykanta. Jei šis perėjimas yra kažkas daugiau, nei paprastas pasikeitimas laike, tai nebelieka pagrindo išskirti tokius esminius priešpastatymus, kokie yra erotiniai ir mirties instinktai, nulemiantys ir į priešingas puses nukreiptus psichologinius procesus.

[.....]

Mes nuolat įsitikiname, kad instinktai, kuriuos galime stebėti, paaiškėja besą eroso variantai. Jei neturėtume teiginių, išdėstytų knygoje „Anapus malonumo principo“, ir nesusidurtume su sadizmo priemaišom erose, tai mums būtų sunku išlaikyti savo pagrindinę dualistinę koncepciją. Bet kadangi mes priversti jos laikytis, turime daryti prielaidą, kad mirties instinktai iš esmės yra nebylūs, o visas gyvenimo triukšmas kyla iš eroso¹¹.

Ir iš kovos prieš erosą negalima paneigti teiginio, kad malonumo principas yra *Id* kompasas jo kovoje prieš libido, trikdantį gyvenimo tėkmę. Jei gyvenimą valdo pastovumo principas (kaip teigė Fechneris), kuris turėtų reikšti laipsnišką slinkimą į mirtį, tai eroso, seksualinių

¹¹ Juk, pagal mūsų koncepciją, į išorę nukreipti obstrukciniai potraukiai, tarpininkaujant erosui, nukreipiami nuo jų esmės.

instinktų poreikiai ir yra ta jėga, kuri, besireikšdama instinktyvių poreikių pavidalu, neleidžia nukristi lygiui ir sukuria naują įtampą. *Id*, vedamas malonumo principo, t. y. vengdamas nemalonių pojūčių, visokiais būdais ginasi nuo tos įtampos. Pirmiausia, kuo greičiau nusileisdamas nedeseksualizuoto libido reikalavimams, t. y. siekdamas tiesiogiai patenkinti seksualinius potraukius. Dar platesniu mastu jis siekia to paties, vieno tokio patenkinimo, kai susijungia visi daliniai potraukiai, metu išsivadaudamas nuo seksualinės substancijos, kuri yra prisotintas erotinės įtampos nešėjas. Seksualinių medžiagų išskyrimas tam tikra dalimi atitinka somos atsiskyrimui nuo branduolio plazmos. Todėl būseną po visiško seksualinio pasitenkinimo panaši į mirtį, o žemesniųjų gyvūnų mirtis sutampa su pradėjimo aktu. Šios būtybės pratęsia savo giminę mirdamos, nes po pasitenkinimo erosas nebeveikia, ir mirties instinktui atsiveria kelias įgyvendinti savo tikslą. Pagaliau, kaip jau minėjome, įveikiant įtampą, *Id* į pagalbą ateina *Ego*, kuris atskiras libido dalis sublimuoja sau ir savo tikslams.